

ЕКОНОМІЧНІ ІДЕЇ ТА ЗДОБУТКИ ХОМИ АКВІНСЬКОГО

- ▣ Хома Аквінський (1225/26-1274) - один із найвидатніших теологів середньовіччя, «отець церкви», «Ангельський доктор», творець цілісної релігійно-філософської системи. Народився у замку Роккасіка біля Неаполя і був сьомим сином графа Аквінського.
- ▣ Мислитель створив своєрідну енциклопедію католицького богослов'я, сформулював його найважливіші принципи, які і сьогодні у своїй більшості є непорушними. Розроблена ним філософсько-теологічна система, яка поєднала християнські догмати з ученням Аристотеля, отримала назву томізму.

Економічні ідеї в працях Хоми Аквінського

- У дослідженні економічних явищ та процесів Хома Аквінський (Аквінат) опирався на вчення Аристотеля. Водночас він розвинув багато власних економічних ідей, трактуючи проблеми економічного життя з релігійно-етичних позицій. Розуміючи неспроможність застосування економічних учень античності та раннього канонізму до пояснення господарського життя розвинутого феодалізму, мислитель висунув багато суперечливих суджень.
- Зміна поглядів каноністів на деякі економічні проблеми, актуальні для країн Західної Європи періоду Середньовіччя, найбільш яскраво простежується у працях Хоми Аквінського. Так, у трактаті «Сума теології», на відміну від ранніх каноністів, які поділяючи працю на розумову і фізичну, виходили з божого призначення, але не відділяли їх одну від одної, враховуючи їх вплив на переваги людини і зв'язок із соціальним станом, Хома Аквінський «уточнює» цей «доказ» на користь станового поділу суспільства. При цьому він пише: «Поділ людей за різними професіями зумовлений, по-перше, божою милістю, яка розподілила людей на стани... По-друге, природними причинами, які визначили те, що різні люди схильні до різних професій».
- Двояка і компромісна позиція Хоми Аквінського порівняно з ранніми каноністами прослідковується і у трактуванні таких економічних категорій, як багатство, обмін, вартість, гроші, торговельний прибуток, лихварський процент. Розглянемо коротко позицію вченого стосовно кожної окремої категорії.

Багатство

Розглядалося ранніми каноністами ще від часів Августина її к сукупність матеріальних благ, тобто в натуральній формі. Воно має бути створено тільки докладеною для цього працею, всі інші засоби вважалися грішними. Аквінський поділяв багатство на природне та неприродне, штучне. До першого він відносив плоди землі та ремесла (продукти харчування, одяг, житло, тварин, земельні наділи), зазначаючи, що таке багатство залежить від людської праці та відповідає нормам моралі. Золото та срібло кваліфікувались Аквінатором як штучне багатство, результат жадібності, прагнення до наживи, яке не робить людину щасливою і не може бути метою її діяльності. Відповідно безмежне нагромадження золота і срібла, які вважалися за своєю природою «штучним багатством», не могло відповідати моральним, та й не тільки цим, нормам суспільства. Водночас, засуджуючи накопичення грошового багатства приватними особами, італійський монах визнавав необхідним утворення скарбів у держави та церкви, мотивуючи це необхідністю здійснення благодійної діяльності. Але, за Хомою Аквінським «справедливі ціни» можуть бути джерелом росту особистої власності і створення «поміркованого» багатства, що не є гріхом.

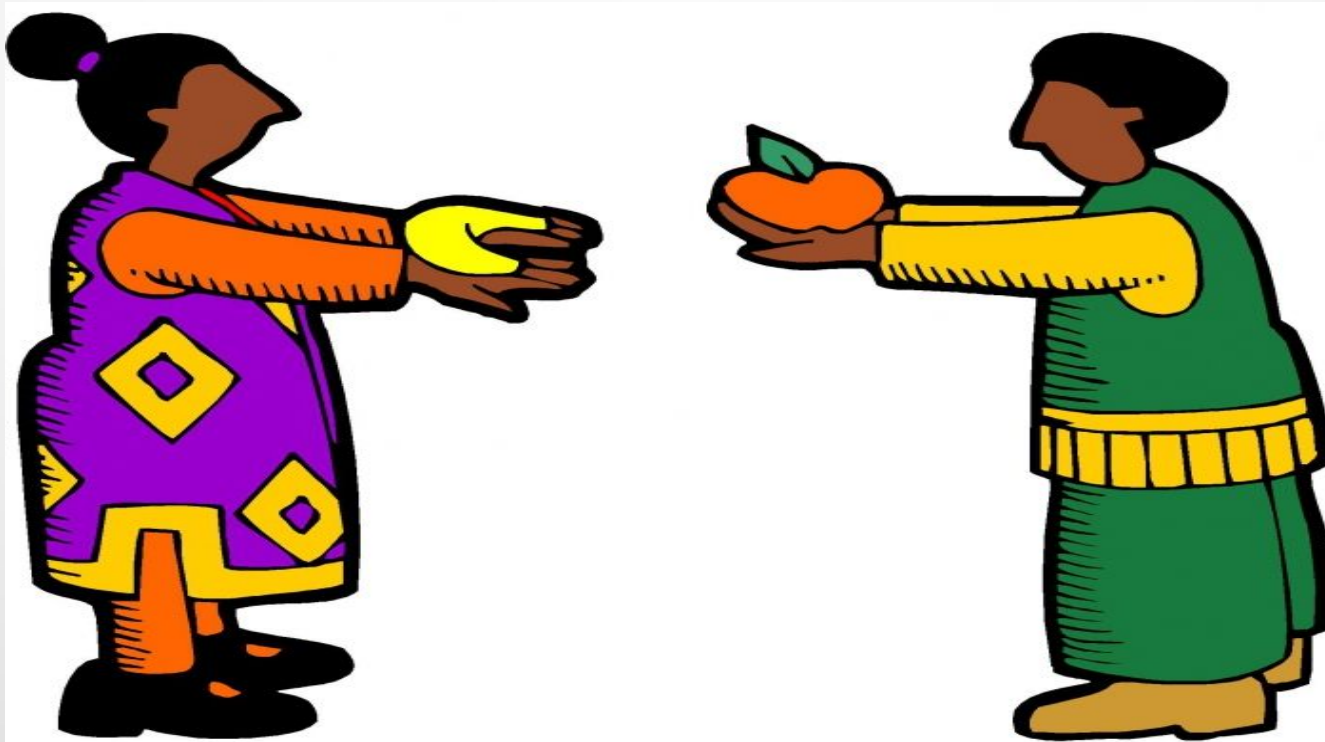
Приватна власність

Розглядається як законний інститут людського суспільства, встановлений Богом, саме він встановив порядок, який дає змогу людям жити відповідно до певної станової ієрархії. Водночас, проголосивши верховним володарем усіх речей Бога, Тома стверджував, що кожна людина повинна володіти своєю власністю так, як би остання належала усім, виходячи із готовності завжди поділитись із бідними і нужденними. Держава ж повинна гарантувати недоторканість приватної власності, при тому, що «кожен повинен охороняти своє» .

Обмін

Сприймався у Стародавньому Світі і Середньовіччі як акт волевиявлення людей, результат якого був пропорційним і еквівалентним. Мислитель не відкидаючи цього принципу, наводить приклади, де обмін перетворюється в суб'єктивний процес, що забезпечує рівень здобутої корисності при нееквівалентному обміні речей. Згідно цього, «обмін порушується тоді, коли речі, дають користь одному за рахунок іншого».

Виходячи із взаємовиключних принципів, Тома Аквінський розрізняв два види справедливості в обміні:

- I. Справедливість, заснована на об'єктивних умовах обміну, яка визначається відносинами сторін і реалізується у ціні, що відображає затрати праці, а також витрати на сировину, інструменти тощо. Так, наприклад, обмін взуття на будинок повинен здійснюватись у пропорції, в якій будівельник «перевершує чоботаря у затратах праці і витратах».
- II. Справедливість, яка базується на необхідності забезпечення більшою кількістю благ тих, хто «більше значить для суспільного життя». Це справедливість відношення «частини до цілого», яка реалізується у ціні, що дає змогу продавцеві жити відповідно до свого соціального становища.

Справедлива ціна

«Справедлива ціна» - категорія, яка каноністами замінялась категоріями «вартість», «цінність», «ринкова ціна». Вона встановлювалася феодальною знаттю, закріплювалася на визначеній території. Її рівень визначався збільшенням трудових і матеріальних витрат у процесі товарного виробництва. Хома Аквінський ставив процес ціноутворення у залежність від соціального статусу учасників обміну і вважав «справедливою» не однакою, а різну для різних верств ціну на один і той самий товар, виправдовуючи прагнення людей до багатства, яке відповідає їх соціальному статусу. На його думку, необхідно визнати, що «продавець має право продавати речі дорожче, ніж вони коштують самі по собі» і при цьому річ «не буде коштувати дорожче, ніж коштує власнику», в іншому випадку продавець зазнає збитків, бо не отримає винагороду, яка відповідає його соціальному стану, втратить певну кількість грошей як винагороду за те, що втрачає дану річ (адже Хома Аквінський зображує представників привілейованого стану як людей, що турбуються про інтереси трудящих). Саме тому, на думку вченого, їм і дозволено продавати речі дорожче, ніж вони коштують. У ціні також мають враховуватись, на думку Х. Аквінського, витрати на збереження, доставлення товарів, а також страховка на випадок можливих втрат товару

Гроші

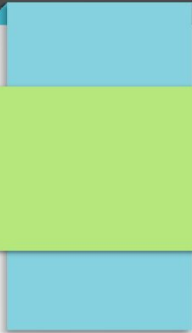

На думку Хоми Аквінського, виникають у результаті домовленості для зручності обміну. Він виражає свою прихильність до концепції грошей як номіналу, визнає, що хоч монети і мають «внутрішню цінність», держава все ж має право допускати певні відхилення дійсної вартості монети від її «внутрішньої цінності». Тут учений, вірний своїй пристрасті до двозначностей, твердить, що, з одного боку, пошкодження монети може зробити безглуздим вимір вартості грошей на зовнішньому ринку, а з другого - надає державі право встановлювати «номінальну вартість»

Торговельний прибуток і лихварський процент

Засуджувались каноністами як неугодні Богові справи. З деякими умовами і уточненнями «засуджував» їх і Хома Аквінський. Тому, на його думку, торговельний прибуток і процент на позику можуть присвоюватися відповідно торговцем (купцем) і лихварем, якщо при цьому очевидно, що вони здійснюють цілком благопристойне діяння. Іншими словами, необхідно, щоб такого роду прибутки були не самоціллю, а заслуженою платою і нагородою за те, що у торгівлі і позикових операціях мають місце праця, транспортні та інших матеріальні витрати і навіть ризик

Засуджував лихварство як «ганебне ремесло», вважаючи гріхом і співучастю у незаконній справі навіть стягнення податків з лихварів. Посилаючись на авторитет Аристотеля, богослов писав про те, що гроші винайдені для обміну, тому перший і головний результат користування ними «полягає у їх вживанні або витрачанні». Відтак гроші не можуть «породжувати» гроші і бути засобом наживи. Стягнення процента за позику Тома Аквінський порівнював з бажанням продати вино і на додачу - право пити це вино за окрему плату. На думку мислителя, обґрунтування позичкового процента як плати за час, наданий кредитором позичальнику, є незаконним, оскільки час - загальне благо, Божий дар. Відтак лихварі обманюють не лише своїх ближніх, але і Бога, за дар якого вимагають винагороду.

Однак поширення кредиту та необхідність врахування вимог часу спонукали до пошуку компромісного вирішення проблеми на основі подвійної оцінки. Відтак мислитель виправдовував стягнення процента за кредит у разі:

- відшкодування збитків за несплату грошей у строк, страховки за ризик несплати;
 - винагороди кредитору за відстрочку в оплаті боргу;
 - компенсації втрати можливого доходу;
 - сумісного поділу прибутку від фінансування дохідних операцій;
- «безкорисливого подарунка» на основі відносин взаємної доброзичливості

Натуральне господарство

Проголосив натуральне господарство основою добробуту населення, припускаючи існування торгівлі як засобу до життя, але не як засобу наживи. Хома Аквінський був прихильником натурально-господарської концепції, виступав за самозабезпечення феодальних маєтків, їх незалежність від купців та посередників. Водночас він був вимушений рахуватись із розвитком товарно-грошових відносин і торговельних операцій. Відтак аналіз торгівлі й торговельного прибутку, як і інших економічних категорій, знаменитий теолог здійснював на основі принципу подвійної оцінки з урахуванням мети певного виду діяльності та розмежування дозволеного і недозволеного у торгівлі.

Висновок

Економічні ідеї епохи феодалізму в роботах Фоми Аквінського, які попри їх утопічність та наївність, відіграли велику роль у розвитку соціалістичної думки та на даний момент дають можливість глибокого та всеосяжного розуміння минулого економічної науки, джерел та закономірностей її зародження і розвитку сприяє більш досконалому усвідомленню сучасних проблем економічної теорії, новітніх тенденцій еволюції провідних шкіл та напрямків економічної думки.